

Köllő Katalin

Elárulva – szászok Németországban

CĂRBUNARIU MÜNCHENI DOKUMENTUMJÁTÉKA

Emberkereskedelem: röviden ezzel a szóval lehetne leírni azt, ami az 1989 előtti Romániában folyt. Egyes vélemények szerint 1968-tól kezdett szárba szökkeni az „üzlet”, a hetvenes évek végétől azonban már olajozottan és főként hivatalosan működött. Nem bevallottan, persze, de mégiscsak hivatalosan. A németországi statisztikák szerint ezen időszak alatt Románia mintegy kétszázezer német nemzetiségű állampolgárát „adta el” az akkori Nyugat-Németországnak, a bizniszből több mint egymilliárd márka gyűlt be az államkasszába – vagy ki tudja, hova. A zsidóktól hasonló módon szabadult – vagy próbált megszabadulni – az ország, élén „dicső vezérével”, Nicolae Ceaușescuval. Értük Izrael fizetett, szintén keményvalutában.

Hogy e korszakalkotó ötlet a kondukátor vagy inkább talpnyalói fejből pattant ki, nem tudni, ahogy azt sem, hogyan is „tálalták” az ötletet az NSZK-nak, tény az, hogy működött, ennek nyomán pedig az erdélyi szász, illetve sváb települések kezdtek elnéptelenedni, egyre több bedeszkázott ajtó-ablak fogadta az arra járó. Hogy

aztán az elhagyott portákba egy idő után mind több és több román és cigány család költözhesen, esetenként még az eredeti tulajdonosok ottléte alatt is, amikor már csak a csomagolás jelentette a hazát számukra.

A szóbeszéd szerint egyénre szabott árak voltak, a fiatalabbak, tanultabbak többet kóstáltak, az idősebbek kevesebbet. A „hivatalos” üzletelés mellett zajlott egy nem hivatalos is: a biztonsági szervek igyekeztek minél több pénzt kipréselni egy-egy már „kinn” levő kétségbeesett családtagtól otthon maradt szeretteiért, no meg azoktól is, akik bármit megadtak volna, ha be tudják bizonyítani német származásukat.

Erről a kiárusításról szól Gianina Cărbunariu, a román alternatív, független színházi élet legismertebb személyiségének darabja, amelyet ő maga rendezett a Münchner Kammerspiele társulatával *Sold out* címen. Az 1977-ben Bukarestben született Cărbunariu saját bevallása szerint néhány éve hallott először a szászok 1989 előtti kiárusításáról. Alkotásában ugyanazt a dokumentarista módszert követi, mint a marosvásárhelyi

Yorick Stúdióban született *20/20* című produkcióban: negyvennél több interjút készített a Németországban élő, Erdélyből kitelepült szász vagy sváb személyekkel, majd a nyersanyagot darabbá gyúrta. Elmondása szerint sok akkori „kiarusított” még most sem vállalta a beszélgetést, akik igen, azok is többnyire névtelenül, mert még mindig tartanak attól, hogy bajuk származhat belőle. Mint mondták, a Szekuritáte emberein kívül, akik, úgy mond, „hivatalosan” bonyolították le ezeket az eladásokat, léteztek különböző „közvetítők” is – pártaktivisták, vámhivatalnokok stb. –, akik szép summákra és egyéb javakra tettek szert ennek fejében. Közülük pedig – ahogyan a szekusok közül is – sokan változatlanul elég magas funkcióban vannak, vagy jól menő üzletemberek.

Bár Cărbunariu, ha csak teheti, bevallottan kerüli az úgynevezett állami színházakat, s jól érzi magát függetlenként (még ha az a fajta közösségi színház, amit ő művel, nagyon sok akadályba ütközik is), a bajor teátrum ajánlatát mégsem tudta visszautasítani. A Münchner Kammerspiele, amely 2007-ben már nagy sikerrel mutatta be *Kebab* című – Bukarestben és a világ számos országában *mady-baby.edu* címen játszott, még Royal Court Theatre-beli ösztöndíjasként írt – alkotását, igazi háttérrel tudott biztosítani a dokumentálás, interjúzás módszeréhez.

Gianina Cărbunariu a realitás érdeklő. Az egyes emberek személyes története, az, hogy miért élünk úgy, ahogyan élünk napjainkban Romániában, nem érthető meg a közelmúlt értelmezése – és főként ismerete – nélkül. „A legnagyobb provokációt számomra Románia és a romániai színházi rendszer jelenti” – állítja, s ez utóbbira válaszként néhány rendező szakos osztálytársával a bukaresti Film- és Színházművészeti Egyetemről már 2001-ben meghirdették a *dramAcum* („dráma Most” vagy „drámaHogyan”) nevű drámaíró és -fordító projektet. Mozgalmuk nyomán jött össze az a színészekből is álló csapat, amellyel Cărbunariu azóta dolgozik.

A Kammerspiele előadását a temesvári színház látta vendégül az Eurothalia – Európai Színházak Fesztiválja nevű, második alkalommal szervezett esemény keretében. „A Temesvári Állami Német Színház, a fesztivál szervezője, ismét hangsúlyosan bizonyíthatja a német kisebbség identitástudatának és anyanyelvének megőrzése érdekében vállalt szerepét. Ugyanakkor új interkulturális kommunikációs utakat nyit a kölcsönös megértés és tolerancia érdekében” – olvastam egy állami tisztviselőnek az előadás témája ismeretében enyhén szólva megmosolyogtató beszédében.

A marosvásárhelyi „fekete márciusról” született *20/20* számomra katartikus élmény volt, a maga apróbb hibáival együtt, igazi színházi alkotás, amely alatt a tra-

gikus eseményeket felidéző téma ellenére jóízűen tudtam nevetni is. A *Sold out*-ból azonban, amellet, hogy túlságosan didaktikus, hiányzik a humor. A müncheni előadás unalmasan, szinte egy amatőr szintársulatra jellemző igyekezettel, amolyan „Jancsi és Juliska” stílusban halad a maga útján. Az „adás-vevés” jelenségét egy fiktív családnak a második világháborúig visszanyúló történetén keresztül követhetjük nyomon egy 1943-ban ajándékba kapott játék baba, Annemarie

Andree Huber felvétele

szemszögéből, aki hol kommentálja, hol csak továbbgördíti az eseményeket, megadva egy-egy támpontot. Álombeli és valós jelenetek zajlanak, az egymást követő generációk – nagyszülők, szülők, gyerekek, illetve azok gyerekei – mindennapjaiba gyúrta a szerző az interjúkból felsejülő személyes történetek jó részét. Gyakran azonban nem igazán tudjuk, ki kicsoda, előkerülnek szereplők, rokonok, akikre csak a cselekmény továbbgördítése miatt van szükség. Még jobban bonyolítja a helyzetet, hogy Cărbunariu csak néhány színésszel dolgozik, a különböző szerepekből/be való „átvedlés” pedig sokszor megoldatlan, és gyakran az álom és a valóság síkjai sem világosak.

A Dorothee Curio által tervezett térről kezdetben egy plazmatelevízió jut eszébe az embernek, amelyben idillikus családi jelenetet láthatunk: a német hadseregéből szabadságra hazaérkező katona fiú, Heinrich szétosztja a karácsonyi ajándékokat. Apjának a *Mein Kampf*-ot hozta, amelyet az nagy örömmel vesz kézbe, majd – a nagypapa határozott tiltakozása ellenére – Hitler fényképét a falra akasztják. Heinrich húga ekkor kapja meg a Németországból hozott porcelánfejű, népviseletbe öltöztetett Annemarie babát – hús-vér megtestesítője, Hildegard Schmahl személyében –, aki aztán „szemtánuként” kíséri végig a család életét, egészen a kitelepülésig. Az idillikus jelenet háttérében egy szász település körvonalai látszanak, középpontban a falu temploma, az erdélyi tájat a füves dombok, a fák, bokrok, a békésen

álló, plasztik ős jelképezik. Ezeket csomagolják majd később össze, és pakolják be a két hetvenkilós ládába – ennyit engedélyeztek az országból való távozáskor.

Vetítések biztosítják az előadás dokumentarista jellegét, láthatunk felvételeket a Ceaușescu házaspárról, Hans Dietrich Genscherről, hallhatunk olyan, '89 előtti hazafias dalokat, amelyek sokak számára ismerősen hatnak. Az előadás utolsó jelenete előtt a színészek ki lépnek szerepükből, és a közönséggel szemben ülve egy-egy darabpéldányból részleteket olvasnak fel azokból az interjúkból, amelyek alapján megszületett a szövegkönyv. Mindez azonban még jobban felerősíti a „történelemóra”-jellegét, és ezt a színészi játék sem képes ellensúlyozni.

Egy interjúban Cărbunariu azt nyilatkozta, hogy Romániában az állami színházakban a műszaki személyzetel voltak állandó nehézségei, míg a független társulatoknál a művészi munka mellett meg is kell

szervezni a dolgokat, pénzt kell szerezni, pályázatokat kell írni stb. „A legjobban abban a német színházban éreztem magam, ahol már többször is dolgoztam dramaturgként. Most rendezőként és drámaíróként fogok bele egy nagy projektbe, a százszok kiadásáról készítek előadást. A müncheni Kammerspieléről van szó. Itt művészként nagyon tisztelnek, és minden lehetőséget megadnak, hogy nyugodt körülmények között szülessen meg az előadás. Nincsenek megszorítások. A legtöbb romániai színházban – legyen az állami vagy független – többnyire a kiszámíthatatlanság uralkodik. Ennek van némi sármja egy darabig, de egy idő után nagyon fárasztó és frusztráló tud lenni.” A Kammerspiele előadásából mindazonáltal úgy tűnik, hogy a rendező pályáján mégiscsak a független talajon létrejött alkotások művészi hozadéka az értékesebb; kár volna tehát belesüppednie a nyugodt, biztos körülmények csábító kényelmébe.

Herczog Noémi

Látomások és vágyálmok a csupasz falon

LENGYEL NEMZETI FESZTIVÁL,
KRAKKÓ

Krakkóban este bekapcsolom a tévét. Történetesen hétfő van. Ötvenéves hagyomány a hétfő esti tévés színházközvetítés – voltaképpen ez a lengyel nemzeti színház, tudom meg később. Ezek gyakran filmesen átfogalmazott, tehát felvételtől sem élvezhetetlen előadások, amiknek állítólag megvan a közönségük. Egy biztos: az Isteni Színház névre hallgató krakkói színházi fesztivál közönsége láthatóan kinevelt, nyitott és érdeklődő. A nem a járt utakat preferáló előadásokat választja, mind a Sztaryban, az ottani Nemzetiben, mind a többi fesztiválhelyszínen. Pár nappal vagyunk a magyar Nemzeti előtt lezajlott tüntetések után, s bár az aktuális lengyel kormány is konzervatív, de kérdéssemre mindenki magától értetődően azt válaszolja, hogy fel sem merül bennük, mi való egy Nemzetibe és mi nem, de egyáltalán, a Nemzeti Színház kiemelt kérdése is mellékes. Talán mert a tévéből, a „lengyel nemzetiből” mindenki megismerheti azt, amit nálunk csak az, aki veszi rá a fáradságot. És ha valaki valamit nem ismer, akkor könnyű megvezetni.

